

Družbene delitve in družbene stratifikacije

10. aprila 1912 je prekomorska linijska ladja Titanik zdrsnila iz Southamptonovega nabrežja med svojim prvim potovanjem čez Severni Atlantik v New York. Ponosen simbol novega industrijskega obdobja, je na svojem potovanju prevažal 2300 potnikov, od katerih jih je nekaj uživalo večji luksuz, kot si večina današnjih potnikov sploh lahko predstavlja. Nasprotno so se revni imigranti nahajali v spodnjih delih ladje in upali na boljše življenje, ko bodo prispeli v ZDA.

Čez dva dni je ladijska posadka prejela radijska opozorila o ledeni gori, ki naj bi bila v bližini, vendar na to niso bili pozorni. Kasneje, okrog polnoči, je ladja trčila v ledeno skulpturo, skoraj tako visoko, kot je bila ladja sama. Voda je najprej začela udirati v najnižja ladijska nadstropja in v 25 minutah so ljudje že tekli po reševalne jopiče. Do 2.00 zjutraj je Titanik že bil potopljen in na stotine potnikov se je lahko le nemočno oklepalo ostalih delov ladje. Novica o tragični izgubi več kot 1600 življenj je hitro zakrožila po celem svetu. Če podrobneje pogledamo nazaj, lahko vidimo, da so nekatere kategorije ljudi imele boljše možnosti za preživetje kot ostale. Po takratnih navadah so v reševalne čolne najprej vstopile ženske in otroci, tako da je med žrtvami bilo 80% moških. Tudi potniki prvega razreda, več kot 60%, so bili rešeni, tudi zato, ker so bili na višjih nadstropjih ladje, kjer je bila novica najprej sporočena in kjer so najprej začeli deliti reševalne jopiče. Preživelo je le 36% potnikov drugega razreda in le 24% potnikov tretjega razreda. Na krovu Titanika tako pomen razreda ni temeljil le na udobju namestitve, temveč je resnično zadeval vprašanje življenja ali smrti.

Usoda Titanika dramatično ilustrira posledice družbenih neenakosti na način, po katerih ljudje živijo - včasih, če sploh živijo. Družbene raznolikosti in razlike so povsod del družbe. Vsekakor je skupinska raznolikost ključ oblikovanja celotne družbe. Vendar ko takšne razlike začnejo postajati družbeno pomembne – kot lahko vidimo na primeru Titanika – sociologi začnejo govoriti o družbeni delitvi (social division): to se zgodi takrat, *ko človeške razlike postanejo družbeno pomembne*. Medtem ko te razlike lahko najdemo po vsem svetu in so velikokrat tudi nedosledne (kot so razlike med filatelisti, športniki in kuharji), dajo tudi moč in pomemben začetek za ključno vlogo v oblikovanju družbe.

Večina (in najverjetneje kar vse) družb obstaja s sistemom družbene delitve in družbene slojevitosti (social stratification), ki razporejajo ljudi v kategorije, kjer je ena vedno nad drugimi – z večjo vsoto denarja, družbene moči in prestiža.

Kaj je družbena slojevitost?

Sociologi uporabljajo oba koncepta družbene delitve in družbene slojevitosti, ko označujejo sistem, v katerem družba strukturira kategorije ljudi v hierarhijo. Nanaša se na pet temeljnih principov, ki organizirajo vse ljudi skupine.

1. Družbena slojevitost je značilnost družbe, in ne samo odraz individualnih razlik.

Je sistem, ki podeljuje neenak dostop do denarnih sredstev. Člani industrijskih družb smatrajo družbeno stanje kot odziv osebnega talenta in napora, čeprav velikokrat pretiravamo, ko govorimo o tem, koliko ljudje nadzorujejo svojo usodo. Je višji odstotek ljudi prvega razreda na Titaniku preživel zato, ker so bili pametnejši in boljši plavalci kot ljudje drugega in tretjega razreda? Zelo malo verjetno. Boljše možnosti preživetja so imeli le zaradi privilegiranega položaja na ladji. Tudi otroci, ki se rodijo v bogatejših družinah, imajo več možnosti za zdravo življenje, dobro izobrazbo, uspešno kariero in daljšo življenjsko dobo. Za družbeno slojevitost niso krivi ne bogati in ne revni, pa čeprav ta sistem še zmeraj vključuje njihovo življenje in ga oblikuje.

2. Družbena slojevitost obstaja preko generacij.

Da bi lažje razumeli slojevitost kot pa individualne razlike, moramo razumeti obstoj neenakosti skozi čas. V vseh družbah starši prenašajo svoj družbeni položaj na svoje otroke, tako da skozi generacije vzorec neenakosti še zmeraj ostaja bolj ali manj enak.

Nekateri posamezniki izkusijo družbeno mobilnost, spremembo posameznikovega položaja v družbeni hierarhiji. Družbena mobilnost je lahko navzgor ali pa navzdol usmerjena. Kot primer družbene mobilnosti, v naši družbi poznamo vzpon Davida Beckhama in Madonno, ki sta se povzpela iz preprostih začetkov. Vemo pa tudi, da se nekateri ljudje, zaradi poslabšanja položaja na delu, nezaposlenosti ali bolezni, pomikajo po družbeni lestvici navzdol. Nekateri ljudje se vedno bolj pogosto, zaradi spremenjenega poklica, ki je enakovreden prejšnjemu, pomikajo horizontalno. Za večino ljudi pa družbeno stanje ostaja celo življenje bolj ali manj enako.

3. Družbena slojevitost je povsod, vendar v drugačnih oblikah.

Družbeno slojevitost je moč najti povsod. Kaj in kako nekaj ni enako, je v posameznih družbah drugače razumljeno. Med člani tehnološko preprostih družb je družbena diferenciacija minimalna in se nanaša predvsem na starost in spol (ti faktorji v večini družb veljajo še danes).

4. Družbena slojevitost ne vključuje samo neenakosti, ampak tudi različna razmišljanja.

Kakršenkoli sistem neenakosti ljudem ne da samo več denarnih sredstev, temveč tudi določi določene razporeditve kot pravilne. Prav tako kot se neenakost razlikuje od družbe do družbe, prav tako se razlikuje razlaga, zakaj bi ljudje morali biti neenaki. Za lažje razumevanje so sociologi skušali upravičiti družbeno slojevitost z ideologijo in hegemonijo (prevlado). Pravzaprav kjerkoli, ljudje z večjimi družbenimi privilegiji izražajo močnejšo podporo za njihov družbeni sistem in

družbeno slojevitost, med tem ko tisti z manjšimi privilegiji iščejo spremembo.

5. *Družbena slojevitost ustvarja različne identitete* kot pripadnost k določeni družbeni kategoriji drugačni od ostalih. Identiteta služi kot oznaka različne družbene neenakosti, pogosto je tudi tesno povezana k različni vrsti kulture. V vseh sistemih družbene neenakosti ima vsakdo prostor za svoj položaj – lahko ga sprejmejo, zavrnejo ali pa se mu uprejo. Marx pravi, da je čut razredne zavesti izjemno pomemben; in tudi razredna identiteta ima lahko znanilce večje družbene spremembe.

Oblike družbenih delitev in procesi neenakosti

Dolgo časa so se sociologi primarno osredotočali na en večji družbeni sistem slojevitosti: tisti, ki se spopada z družbenim in ekonomskim položajem. Na splošno povedano, to je, kako so ljudje razporejeni glede na njihov ekonomski položaj, moč in ugled. Tu so vključeni sistemi suženjstva, kaste in sodobni razredni sistem. Vendar zadnje čase sociologi ugotavljajo, da je družbena delitev lahko organizirana skozi vrsto ključnih družbenih oblik – spol, etnična pripadnost, spolno življenje, starost, nezmožnost (disability). Tako imajo družbe hierarhije, ki so organizirane skozi:

- Družbene in ekonomske delitve. Tu igrajo glavno vlogo delo (labour), zdravje in prihodek
- Spolne in seksualne delitve. Glavno vlogo igra oseba v vlogi ženske ali moškega
- Etnična in rasna razlikovanja. Glavno vlogo igra človekova rasa in njegova etnična pripadnost
- Starostne razlike. Glavno vlogo igra starost osebe
- Zdravje in neosposobitev (invalidnost).

Tu so drugi, ki vključujejo jezik, dialekt in nacionalnost. Znotraj takšne delitve in slojevitosti sistema, je Iris Marion Young identificiral številne ključne procese na delu. Ti vključujejo:

- Družbena izključitev in marnigalija (marginalisation). Proces, pri katerem je celotna kategorija ljudi izključena iz koristnega sodelovanja v družbenem/socialnem življenju. Tu so ljudje potisnjeni od glavne usmeritve sodelovanja v družbi.
- Izkoriščanje. Proces, v katerem so 'rezultati dela neke družbene skupine, preneseni kot korist drugi skupini'.
- Nemoč. Proces, v katerem ljudje izgubijo avtoriteto, status in zdrav razum (sense); veliko profesionalcev meri nanj.
- Kulturni imperializem. Kot glavne norme so predstavljene posplošene izkušnje in kultura glavne skupine.
- Nasilje. Namenjeno je članom skupine z razlogom, ker pripadajo tej skupini.

Odprti in zaprti sistemi slojevitosti: suženjstvo, dediščina (estate?), kaste, družbeni razredi

V opisovanju družbene slojevitosti v določenih družbah sociologi velikokrat poudarjajo stopnjo družbene zaprtosti in mobilnosti. 'Zaprta' sistemi dovolijo le malo spremembe v družbenem položaju, medtem ko 'odprti' sistemi dovolijo nekaj mobilnosti.

Suženjstvo

Suženjstvo je oblika družbene slojevitosti, v kateri si nekateri ljudje lastijo druge kot svojo lastnino. 'Chattel slavery' pojmuje ljudi kot stvari, ki se jih lahko kupi in proda. Veliko zgodnjih civilizacij, kot so Egipt in Perzija (danes – Iran), kot tudi antični Grki in Rimljani, se je nanašalo na prisilno delo. Sužnji so lahko delali v piramidah do smrti, v 'masivni javnosti' (massive public) pa v namakalnih sistemih. Vendar to ni bila le prodorna oblika klasičnega sveta. Med petnajstim in devetnajstim stoletjem je v novem svetu (New World) nastopila glavna trgovina s sužnji. Ocenjeno je bilo, da je leta 1500 celotna populacija Afriškega kontinenta štela 47 milijonov članov. Kot S. I. Martins pripoveduje:

"V zadnjih 350 letih je 10-15 milijonov Afričanov prispelo v suženjstvo v Novi svet. 4-6 milijonov jih je umrlo med prečkanjem Atlantika, v celoti pa jih je umrlo med 14 in 21 milijoni. To vključuje 17 milijonov Afričanov, ki so bili nasilno odpeljani kot rezultat 'trans-Saharan' suženjske trgovine. "

Oblike suženjstva so se skozi čas izjemno razlikovale. Zakonite pravice in avtonomija sužnjev prav tako. V klasičnih Atenah so npr. nekateri sužnji bili v takšnem položaju, kjer so imeli določene odgovornosti, tudi če so še zmeraj bili last svojih lastnikov. Med tem pa so sužnji, ki so gradili piramide ali pa delali v rudnikih ali na plantažah, bili obravnavani kot nižja človeška bitja. Tisti, ki so bili aretirani v vojski, so velikokrat postali sužnji.

Sodobno suženjstvo

Leta 1833 je Britanski imperij odpravil suženjstvo, leta 1865 pa je pomenil konec ameriške civilne vojne in s tem tudi odprava suženjstva v ZDA. Čeprav suženjstvo v svoji klasični obliki ne obstaja več, ga po celem svetu lahko najdemo v drugih oblikah. Čeprav tradicionalno suženjstvo najverjetneje še obstaja (Združeni narodi - United Nations, so prejeli pritožbe, da je v Mauritaniji v zahodni Afriki 100 000 ljudi ujetih v suženjstvo), angleški sociolog Kevin Bales trdi, da se tradicionalna in moderna/sodobna oblika suženjstva razlikujeta. Kot ključno razliko navaja razlog, da se sodobno suženjstvo ne nanaša na lastninjenje, ampak na nadzor preko nasilja, navadno preko gospodarskega izkoriščanja. Na podlagi tega oceni, da je po svetu 27 milijonov ljudi, ki so vključeni v sodobno suženjstvo. To vključuje:

- Prisiljeno delo, kjer vlada prisilno zaposluje delavce. Tu so vključeni otroci, ki morajo zaradi dela zapustiti dom.
- 'Dept bondage', kjer ljudje delajo, da bi odplačali dolgove, kar jim najverjetneje ne bo nikoli uspelo in kateri bodo podedovani naslednji generaciji.
- Prostitucija, kjer ženske (in otroci) preseljujejo med državami, da bi lahko delali v 'sex traffic' iz katerega je kasneje težko pobegniti.
- Prisilne proroke ('servile marriage'), kjer se ženske brez možnosti zavrnitve, prisilno poročijo z izbranim ženinom.

Ocene sodobnega suženjstva rastejo - s prodajo imigrantov drugim državam in prodajo telesnim organov, navadno so to organi revežev, ki se prodajajo bogatejšim. Agencije, ki delajo na tem področju menijo, da so številko mnogo večje, kot pa je ocena Balija (? Bales estimate) - 200 milijonov ljudi v sodobnem suženjstvu. Včasih se suženjstvo pojavi na najbolj nepričakovanih mestih, nekatere ocenitve kažejo, da je 3000 pariških gospodinjev gospodarskih sužnjev (holding slaves).

Navadno se sodobno suženjstvo zasledi med revnejšimi, slabše izobraženimi in tistimi z nižjim družbenim statusom - velikokrat so to ravno ženske in otroci. V vseh primerih je to zaprt sistem slojevitosti/razslojevanja družbe, ki jemlje upanje za spremembo.

The estate system

Srednjeveška Evropa je bila fevdalen sistem, ki je temeljil na idejah NEPREMIČNIN? (ESTATE), sistemu, baziranemu na togo postavljeni hierarhiji pravic in dolžnosti (RIGIDLY INTERLOCKING). ESTATES so bile politično ustanovljene in so nadomeščale urejeno vrsto pravic in dolžnosti v družbi. Vrsta pravic in dolžnosti je navadno razdeljena v tri glavne skupine:

plemstvo, duhovščina, nižji sloj. Zemljo je nadzoroval gospodar (lord), ki je vpoklical vojsko, da je zemljo varovala oz. se borila za pravice njenega deleža. Kmetom je takrat dominiralo lokalno plemstvo, ki je med drugim imelo tudi nadzor nad svojimi deli zemlje. Najemniki/zakupniki so bili gospodarjevi podložniki, gospodarji so bili člani monarhije itd.

The caste system – Kastni sistem

Kastni sistem ima zakompliciran pomen, vendar je ponavadi viden kot oblika družbene slojevitosti, ki temelji na podedovanem statusu ali pripisu (ascription). Čisti kastni sistem je 'zaprt' sistem, tako da novo rojstvo determinira posameznikovo družbeno usodo, otrok nima možnosti za družbeno mobilnost, ki temelji na posameznikovih prizadevanjih. Kastni sistem razporeja kategorije ljudi v togo/trdo (rigid) hierarhijo. Nekateri trdijo, da se koncept lahko resnično nanaša le na sistem, ki je

bil najden v Indiji – sistem, ki je ravno med velikimi spremembami. Drugi ga vidijo kot bolj splošen sistem, ki lahko zavzame 'globok' jug v Ameriki v post-suženjskem obdobju, Južno Afriko, ki je pod segregacijsko politiko (apartheid), elemente sorodnosti v sodobni Tajski in tudi Rome v Angliji.

Najpogosteje omenjen sistem ta v Indiji z indijskimi tradicionalnimi Hindu vasmi, v katerih v večini ljudje še vedno živijo. O indijskem kastnem sistemu se največkrat razpravlja s terminom 'varna', Sanskritsko besedo, ki pomeni 'barva'. Označuje štiri temeljne kategorije: Brahmane (duhovnike in pisce/pisateljce), ki spadajo v najvišjo kasto, Kshatriyase (vojščake in gospodarje), Vaishyase (trgovce in lastnike posesti) in Shurdane (obrtnike in služabnike). Ljudje izven sistema postanejo 'nedotakljivi' in morajo početi najbolj neprijetna dela – delo v kanalizaciji, zažig trupel, pometanje cest. Ocenjeno je, da je 150 milijonov 'nedotakljivih' v Indiji (približno 20% celotne populacije), med tem ko je Brahmanov 3%.

Vsaka lokalna skupnost razvije svoj določen jezik in poti, po katerih razlaga, kaj je zaprta skupnost, ki leži v vsakem odprtem sistemu poziciranja. To vodi ljudi v jasna pravila o umivanju, hranjenju ali komuniciranju z drugimi ljudmi. Predlaga ideje o obredni čistosti, onesnaženju in izključitvi. V preteklosti je bil večji ustaljen sistem – premik med kastami ni bil mogoč. Najbolj kontroverzna skupina (v zahodnih očeh) so 'nedotakljivi'.

'Dalits' pomeni tlačiti oz. potlačiti ljudi in se nanaša na 'nedotakljive'. Običajno so opravljali manj čista dela z odplako in trupli, bili prisiljeni živeti v najhujših delih Indijskih vaseh in mest, z zavrženim dostopom do skupnih sredstev kot so dobrine, trgovine, šole in Hindu templji. Omenjen sistem z necivilizirano izključitvijo je bil formalno odstranjen pred pol stoletja, vendar je danes še zmeraj 170 milijonov ljudi, ki živi v 450 kastah. V Veliki Britaniji, naj bi bilo še zmeraj 50 000 Dalitov, ki zaradi kaste trpijo v diskriminaciji – v službah, zdravstvu, politiki, izobrazbi in polah – vendar je takšne razlike težko vrednotiti.

Rase in kaste

Lahko bi rekli, da je rasa velikokrat uporabljena kot pripomoček k kastnemu sistemu (čeprav se jih veliko s tem ne strinja). Na južnih plantažah v ZDA je po obdobju suženjstva, npr., bila opažena delitve na svetlo- in temnopolte v strogo ločene skupine, ki so bile tako ekstremne, da so veljale za neke vrste kaste. Prav tako bi lahko tudi rekli, da so do nedavnega, kaste v južni Afriki igrale ključno vlogo. V segregacijski politiki južne Afrike (apretheid), je 5 milijonov Južnoafričanov, ki so bili predniki Evropejcev, uživalo gospodovalno vlogo nad 30 milijoni temnopolnih Južnoafričanov. V srednjem položaju je bilo 3 milijonov mešanih ras ('obarvanci') in okrog milijon Azijcev. Naslednji odstavek se poglobi v probleme pri odstranitvi južnoafriškega rasnega kastnega sistema.

Narava kastnega sistema

V kastnem sistemu, rojstvo determinira osnovne oblike človeških življenj v štiri kritične obzire. Prvič, tradicionalne kaste skupine so usmerjene v izobrazbo, tako da se družinska generacija ukvarja z enako vrsto dela. V podeželski Indiji je nekaj zaposlitev (kot je kmetovanje) dostopnih za

vse, kaste so identificirane z delom, ki ga opravljajo njihovi člani (kot duhovniki, brivci, usnjarji, pometači ulic ...). V Južni Afriki imajo belci še zmeraj večino najbolj zaželenih služb, med tem ko temnopoltim zaupajo ročna/rokodelska dela in ostala nižje razredna dela.

Nobena toga (rigid) družbena hierarhija ne more preprečiti, da se ljudje poročajo izven svoje kategorije, kot posledica tega bodo otroci, ki ne bodo pripadali določeni vrsti. Za obdržati hierarhijo, je naslednja možnost, da se ljudje poročajo z ljudmi iz iste kaste. Sociologi ta vzorec imenujejo 'endogameus marriage' (poroke med člani iste kaste/plemena). Običajno indijski starši izberejo otrokove zakonske partnerje, velikokrat že pred njihovo puberteto. Od leta 1985 je južna Afrika prepovedala zakon in seks med pripadniki različnih ras. Tudi danes so 'mešani' pari redkejši, svetlopolti in temnopolti, pa živijo v ločenih območjih.

Tretjič, kaste vodijo vsakdanje življenje tako, da ljudje ohranjajo družbo 'svoje vrste'. Hindusi v Indiji je vsilil to segregacijo z upanjem, da bo 'čista' oseba višje kaste bila 'onesnažena/umazana' s kontaktom nekoga iz nižje kaste. Pogosto to vodi v 'plemenski spor' z napadi in umori, navadno nad člani nižje kaste. Apartheid v Južni Afriki je prav tako vodil v podoben konflikt.

Kastni sistemi ostajajo na močnih kulturnih prepričanjih. Indijska kultura je zgrajena na Hindu tradiciji, ki zahteva sprejemanje življenjskega dela kateregakoli člana kaste, dokler je moralno obvezno. Čeprav apartheid ni več zakonsko pomemben, se Južnoafričani še zmeraj držijo razlikovanja med 'belimi' in 'črnimi' službami.

Kaste in agrarno življenje

Kastni sistemi so tipični za agrarne družbe, saj je dolga življenjska rutina agrikulture odvisna od strogih obveznosti in discipline. Tako v podeželski Indiji kaste še zmeraj obstajajo in pol stoletja po zakonski prepovedi kastni prijem popušča, predvsem v bolj industrijskih mestih, kjer imajo ljudje boljše možnosti za svojo službo in izbiro partnerjev. Podobno je hitra industrializacija Južne Afrike povzdignila pomen osebne izbire in individualnih pravic in ukinila apartheid. Pomembno si je zapomniti, da razpad kast ne pomeni konec za družbeno razslojevanje. Nasprotno, le prikaže spremembo v njenem karakterju, kar nam razloži naslednje poglavje.

The class system – Razredni sistem

Agrarno življenje temelji na disciplini izdelani na kastnem sistemu. Industrijske družbe se, nasprotno, nanašajo na razvijanje specializiranega talenta. Industrializacija izpira kaste in s tem dela uslugo **socialnemu razredu – socialni stratifikaciji/slojevitosti, nastali zaradi neenake razdelitve bogastva, moči in ugleda**. Drugače kot kaste, ESTATE (fevd.?) in suženjstvo je to sistem, ki temelji na večji odprtosti in posameznikovih dosežkih. Bolj 'odprt' je v tem smislu, da lahko ljudje, ki si pridobijo izobrazbo in spretnosti, izkusijo družbeno mobilnost v zvezi z njihovimi starši in sorodniki. Mobilnost zamegli razredne razlike. Družbene meje se prav tako porušijo takrat, ko ljudje migrirajo iz tujine ali pa se selijo iz podeželja v mesto – zaradi boljših priložnosti za izobrazbo in boljših služb. Normalno ti ljudje dobijo slabše plačane službe in s tem potiskajo druge

po družbeni lestvici navzgor.

Ljudje v industrijskih družbah mislijo, da je vsak naslovljen 'pravicom', ne pa samo tisti z določenim družbenim položajem. Načelo enakovrednega položaja pred zakonom dopušča osrednji prostor v politični kulturi industrijskega razrednega sistema. Razredni sistemi se ne veliko razlikujejo od kastnih sistemov: ljudje ostajajo neenaki. Vendar družbena slojevitost danes ostaja manj popolna na primeru nesreče pri rojstvu. Razredni sistemi, npr., dovoljujejo več individualne svobode v službeni karieri in v stvareh, kot so izbira zakonskega partnerja.

Opomba o zakonu statusne složnosti/doslednosti/konsistentnosti (consistency)

Statusna složnost se nanaša na stopnjo složnosti posameznikove družbene oblikovanosti. V kastnem sistemu omejena družbena mobilnost ustvarja visoko stopnjo usklajenosti, tako da ima povprečna oseba relativno enak položaj na področju bogastva, moči in ugleda. V industrijskih državah, kot so Švedska in Kanada, lahko univerzitetni profesor z višjo stopnjo uživa visok družbeni ugled in ob tem dobiva le skromen zaslužek. Takšna nižnje statusna složnost je ključni razlog, da so razredi manj definirani kot pa kaste.

Primeri slojevitosti na delovnem mestu: Japonska in Rusija

Primer: Japonska

Družbena slojevitost na Japonskem je mešanica tradicionalnega in sodobnega. Japonska je najstarejša še delujoča monarhija in moderna družba v kateri bogastvo sledi glede na posameznikove dosežke.

Fevdalna Japonska

V petem stoletju je bila Japonska agrarna družba s strogim kastnim sistemom, sestavljena iz plemičev in navadnih ljudi, ki ji je vladala cesarska družina. Kljub prepričanju ljudi, da je cesar vladal s sveto pravico, je omejena vladna organizacija prisilila cesarja/imperatorja, da je lokalnim plemičem ('shoguns') predpisal več moči.

Pod plemiškim slojem, so bili samuraji (japonski častniki) ali vojščaki. Beseda samurai pomeni 'služiti' (to serve), kar namiguje na samuraje, drugi sloj v japonski družbi, ki vključuje 'vojščake' kateri z dobro izurjenimi vojaškimi spretnostmi plemičem jamčijo lojalnost in zvestobo. Da se razlikujejo od običajnih ljudi, se samuraji oblačijo in obnašajo glede na tradicionalno kodo časti.

Prav tako kot v Veliki Britaniji, je velika večina ljudi na Japonskem v določenem zgodovinskem času bila le skupina navadnih ljudi/meščanov (Japanese commoners), ki se je komaj preživljala, vendar še zmeraj niso bili najnižji na lestvici. Najnižji na lestvici so bili 'burakomini' oz. izobčenci, ki so živeli proč od ostalih in opravljali najbolj nevhvaležna opravila in niso imeli nobene možnosti za spremembo svojega družbenega statusa.

Japonska danes

Pomembna sprememba v 19. stoletju je za Japonsko pomenila industrializacija, rast mest in odprtje Japonske družbe za zunanje vplive. Leta 1871, je Japonska legalno prepovedala družbeno kategorijo 'izobčencev'. Po porazu Japonske v 2. svetovni vojni je tudi plemstvo zgubilo legalni položaj in nekaj let kasneje je vedno manj prebivalcev verjelo pravičnosti njihovega imperatorja.

Tako je družbena slojevitost v sodobni družbi daljni krik strogega kastnega sistema. Analitiki opisujejo današnjo moderno Japonsko populacijo kot družbeno stopnjevanje (social gradations), ki vključuje 'višji', 'višje—nižji', 'nižje-višji' in 'nižji' sloj. Ampak ker razredi nikoli niso imeli točno jasnih zarisanih mej, najdemo veliko nestrinjanj kako proporcionalno so razdeljene posamezne družbe.

Današnji Japonski razredni sistem še zmeraj združuje tradicionalnost in modernost hkrati. Japonci globoko spoštujejo preteklost, zato je družinsko ozadje izjemno pomembno pri določanju posameznikovega družbenega položaja. Kljub zakonitim reformam, ki zagotavljajo enakovreden družbeni položaj in kljub moderni kulturi, ki poudarja dosežke posameznika, se Japonska še zmeraj ozira za stoletja starimi kastami.

Najprestižnejše univerze, ki so v industrijskem svetu vrata k uspehu, sprejemajo člane z nadpovprečnimi rezultati na podlagi strogih opravljenih izpitov. Tisti z napomembnejši dosežki in poslovni vodilneži so na Japonskem produkti privilegija s plemiškim ali samurajskim ozadjem. Na drugi strani so pa 'izobčenci', ki še zmeraj živijo v izoliranih skupnostih in so odrezani od možnosti, za izboljšanje svojega življenja.

Tradicionalne ideje o spolu še zmeraj oblikujejo Japonsko družbo. Kljub zakonitim reformam, ki zahtevajo enakost med spoli, so ženske izjemno podrejene moškim. Starši mnogo raje na univerze vpišejo sinove, kot pa hčerke, kar povzroči velik 'gender gap' – vrzel spolov v izobrazbi. Posledično, ženske prevladujejo v nižjih položajih in le nekatere dosežejo vodilne položaje.

Primer: Ruska federacija/zvezna država

Ruska federacija, ki je v ZDA zmagovala kot takrajšna Sovjetska zveza, je nastala med revolucijo leta 1917. Fevdalni sistem (feudal estate system), ki ga je vodilo (dedno) plemstvo, je prišlo do nenadnega konca, ko je Ruska revolucija prenesla večino kmetij, tovarn in ostalih produktivnih lastništev iz privatne v državno lastništvo.

Brezrazredna družba?

Karl Marx je trdil, da je privatna lastnina produktivne/pridelovalnega lastništva bila osnova družbenih razredov. Ko je država pridobila nadzor nad gospodarstvom, so Sovjetski uradniki trdili, da so ustvarili izjemen dosežek: človeško prvo brezrazredno družbo.

Analitiki izven Sovjetske zveze so bili skeptični o tej brezrazredni družbi. Zaposlitve ljudi v Sovjetski zvezi, so bile razporejene v štirinadstropno hierarhijo. Na vrhu so bili visoki vladni uradniki ali 'apparatchiks'. Sledila je Sovjetska inteligenca, vključno z nižjimi vladnimi uradniki, univerzitetnimi

učitelji, znanstveniki, psihologi in inženirji. Pod njimi so bili ročni delavci, na najnižji stopnji pa podeželski delavci.

Odkar ljudje v vsaki od teh kategorij uživajo različne življenjske standarde, bivša Sovjetska zveza ni nikoli bila brezrazredna v smislu neprisotnosti družbene neenakosti. Vendar bi lahko rekli, da je sprememba lastništva tovarn, kmetij, šol in bolnišnic, imela vpliv na ekonomsko neenakost, če primerjamo kapitalistične družbe kot člane Evropske unije.

Leta 1917 je Ruska revolucija radikalno preoblikovala družbo, tako je predvidel Karl Marx (in revolucionarni ruski voditelj Vladimir Lenin). Leta 1980 je Sovjetska zveza zopet doživela novo preoblikovanje. Gospodarske reforme so se pojavile z Mikhailom Gorbachevom leta 1985. Njegov gospodarski program, znan kot 'perestroika' kar pomeni (restruktion) 'uničenje'?, je poskušal rešiti grozljiv problem: med tem, ko je Sovjetska zveza uspela z znižanjem gospodarskih neenakosti, je bila velika večina ljudi še zmeraj revna in je živela stran od industrijskih skupin. Gorbachev je upal, da mu bo uspelo stimulirati gospodarsko razsežnost (economy expansion) z zmanjšanjem neučinkovitega centraliziranega nadzora v gospodarstvu.

Gorbachevove reforme so se kmalu povzpele v eno izmed najbolj dramatičnih družbenih potez v zgodovini in nenazadnje so povzročile zlom samega Sovjetskega sistema. Ljudje so za svoj neprijeten ekonomski/gospodarski položaj in njihovo pomanjkanje osnovne svobode obtoževali represiven vodilni razred Komunistične partije.

Od ustanovitve Sovjetske unije leta 1917 in njenega zloma leta 1991 je Komunistična partija obdržala monopol in moč. Proti koncu, je 18 milijonov članov partije (6% vseh Sovjetov) še zmeraj sprejemalo vse odločitve o Sovjetskem življenju in prejemale privilegije kot so počitniški domovi, zasebni avtomobili s šoferjem in dostop do dragih potrošnih dobrin in elitne izobrazne za svoje otroke. Druga ruska revolucija prav tako kot prva, ni bila nič drugega kot padec vodilnega razreda. Preoblikovanje Sovjetske zveze v Rusko federacijo prikazuje, da družbena neenakost vključuje več kot gospodarska denarna sredstva. Tabela 8.1 prikazuje, kako je Sovjetska družba trpela pomanjkanje dobička, tako kot ZDA in evropske države. Vendar je elitski položaj v bivši Sovjetski zvezi temeljih bol na družbeni moči kot pa na bogastvu. Tako sta celo Mikhail Gorbachev in Boris Jeltsin zaslužila veliko manj kot predsednik združenih držav.

Kako pa je z družbeno mobilnostjo v Rusiji? Podatki kažejo, da se je med dvajsetim stoletjem družbena mobilnost v Sovjetski zvezi pomikala navzgor, celo bolj kot v Veliki Britaniji, na Japonskem in ZDA. Zakaj? Prvič, Sovjetska družba je čutila pomanjkanje združenega bogastva družin, ki se je prenašalo iz ene generacije v drugo. Še bolj pomembno je, da sta industrializacija in birokratizem med 20. stoletjem potisnila veliko razmerje delavskega razreda podeželskega prebivalstva navzgor z zaposlitvijo v industriji in vladi. Nenazadnje, ta vzorec se je začel zato, da bi spremenil dinastijo, v zadnjih nekaj letih pa ga povezujejo z organiziranimi zločini v Rusiji.

Včasih Rusi pričajo o razširjenih socialnih spremembah, ki vključujejo posameznikov družbeni položaj v procesu, ki ga sociologi imenujejo **strukturirana družbena mobilnost**, premik družbenega položaja velikega števila ljudi z namenom po spremembi same družbe, bolj kot samo

zaradi posameznikovih dosežkov. Pred pol stoletja je industrializacija v Sovjetski zvezi ustvarila veliko število novih služb v tovarnah, ki so privabile ljudi iz podeželja v mesto. Podobno je rast birokracije neštetim prebivalcem Sovjetskih mest, namesto dela na polju, priskrbelo dela v pisarni. Nekateri izvedenci danes nadzorujejo spreminjanje in predvidevajo sledečo družbeno mobilnost v Rusiji, zaradi velike gospodarske neenakosti. Enako ali neenako, vsak stremi k boljšim pogojem in standardom, v katerih lahko živi.

Vloga ideologije: moč neenakosti

Kastni sistemi v Veliki Britaniji in na Japonskem so trajali stoletja na način združevanja moči v rokah nekaj sto družin. Še huje, kar 2000 let je v Indiji večina ljudi sprejemala idejo, da morajo biti privilegirani ali revni samo zaradi slučaja rojstva, torej glede na položaj, kjer so se rodili. Družbena neenakost ni stvar preteklosti, a moramo se vprašati, zakaj je tako zakoreninjena v družbah. Eden izmed ključnih razlogov je obstoj družbenih hierarhij, ki so zgrajene na ideologiji, kulturnih verovanj, ki služijo legitimiranju ključnih interesov in tako upravičijo družbeno neenakost. Vsaka vera, recimo trditev da so bogati pametni, medtem ko so revni leni – je ideološka do točke kjer vzpodbuja prevlado bogatih elit in predlaga da si revni zaslužijo svoj položaj.

Platon in Marx o ideologiji

Platon (427-347) je definiral pravičnost kot sporazum o tem, kdo bi moral imeti kaj. Vsaka družba uči svoje člane, da gledajo na neenakost kot na nekaj, kar je pravično. Prav tako je menil Karl Marx, čeprav je bil veliko bolj kritičen kot Platon. Marx je kapitalistične družbe obtožil, da imajo vlogo prilitati bogastvo in moč v roke redkih, med tem ko trdijo, da je to le zakon trga. Kapitalistični zakon definira lastniško pravico. Pravica do dedovanja, ki je vezana na sorodstvo, prenaša denar in privilegije z ene generacije na drugo. Marx je torej pravil, da tako ideje kot vire nadzoruje družbena elita, kar pomaga razložiti, zakaj je obstoječo hierarhijo težko spremeniti.

Oba, Platon in Marx, sta priznavala da je ideologija preprosta stvar privilegiranih ljudi, s katero razlagajo neenakost. Nasprotno, ideologija ponavadi prevzame obliko kulturnih vzorcev, ki se razvijajo preko dolgega časovnega obdobja. Kakor se ljudje učijo prevzeti družbene koncepte pravičnosti, se lahko vprašajo o pravičnosti svojega položaja ampak ni veliko verjetnosti, da bodo sistem poskušali izzvati.

Zgodovinski vzorci ideologije

Ideje, ki oblikujejo neenakost, se spremenijo z ekonomijo in tehnologijo. Zgodnje agrarne družbe so za delo uporabljale sužnje. Aristotel (384-322) je branil suženjstvo, trdil je, da si nekateri ljudje z nizko inteligenco drugega ne zaslužijo. Evropske kmetijske družbe v srednjem veku so rpav tako predvidevale dnevno kmečko delo večine ljudi, ki je podpirala majhno aristorkacijo. Ugledni in tlačani so poklic videli kot stvar, ki je določena ob rojstvu in je moralna odgovornost. Na kratko, kastni sistem je vedno deloval na trditvi, da so družbeni sloji stvar »naravnega« reda.

Tisočletje nazaj je Cerkev v Evropi takšno ureditev videla kot božjo voljo. Točneje, odobrila je takšen sistem, kjer je večina ljudi delala kot tlačani in so poganjali fevdalno ekonomijo. Plemstvo je imelo odgovornost, da ohranja javni red in dvom v ta sistem je pomenil dvom v Cerkev, kar je pomenilo dvom v boga. Versko opravičilo je podpiralo takšen sistem cela stoletja, spremembe pa so se zgodile z industrijsko revolucijo.

Industrijska revolucija je omogočila novim bogatašem, da so preko industrijske kulture vzpostavili novo ideologijo. Kapitalisti so se norčevali iz prejšnje hierarhije, ki je bila odvisna od slučaja rojstva. Po novem naj bi družbi vladali najbolj talentirani in delavni posamezniki, torej je položaj v družbi odvisen od posameznika samega. Revščina je postala stanje osebne pomanjkljivosti, torej v pomanjkanje sposobnosti in ambicije.

Opazimo občutno razliko v opravičevanju neenakosti: kar je prejšnje obdobje smatralo za pravično, je kasneje postalo nepravično, narobe. Oba primera pa nakazujeta na moč ideologije – kulturnih prepričanj, ki oblikujejo določeno obliko hierarhije kot pravično in naravno, torej se ta prepričanja razlikujejo glede na čas in kraj.

Ideologija, spol in narodnost

Skozi zgodovino je večina ljudi pojmovala neenakost kot nespremenljivo. Posebno ko postanejo tradicije šibkejše, se ljudje začnejo spraševati o kulturnih »resnicah« in odkrivajo njene politične temelje in posledice. Zgodovinske predstave o vlogi ženske se danes zdijo daleč od naravne in izgubljajo moč, s katero ženskam odvzemajo pravice. Še vedno pa sodobni sistemi obravnavajo ženske kot manjvredne in imajo od njih pričakovanja, podobna kastnim; da recimo delajo različna opravila zgolj iz altruizma medtem ko so moški denarno nagrajeni za svoj trud. Večina glavnih kuharjev je moškega spola, medtem ko je večina domačih gospodinj žensk, ki to vlogo opravljajo kot dolžnost.

Medtem ko razlike v Evropi in drugod ostajajo, je malo dvoma, da postajajo ljudje bolj enakopravni v pomembnih pogledih. Trajajoča bitka za rasno enakost v Južni Afriki prav tako daje primer zavračanja apartheida, ki je desetletja oblikoval ekonomsko, politično in izobraževalno življenje v omenjeni državi. Apartheida temnopolti niso nikoli široko sprejemali in je izgubil podporo kot »naravni« sistem med belci ki zavračajo ideološki racizem.

Pojasnjevanje družbene neenakosti

Zakaj so družbe sploh stratificirane? V naslednjih odstavkih bomo pregledali glavne teorije, ki predlagajo, da 1 – je družbena stratifikacija lahko funkcionalna; 2 - družbe delujejo skozi izkoriščanje in konflikt; 3 – Weber – ki vidi neenakost kot večdimenzionalni pojav.

Stratifikacija/slojevitost kot funkcionalna

Po tem principu igra družbena neenakost eno glavnih vlog v delovanju vseh družb, jo potrebujemo.

Več kot petdeset let nazaj sta Kingsley Davis in Wilbert Moore (1945) vupostavila trditev, da ima neenakost dobrodelne posledice na delovanej družbe. kako drugače bi razložili dejstvo, da obstaja kakšna oblika neenakosti povsod? Oba avtorja sta našo družbo opisala kot kompleksni sistem, ki vključuje na stotine vlog, ki so različno pomembne. Nekatere službe so lažje in jih lahko opravlja skoraj vsak (delo na traku), druge, kot recimo kirurško delo, so zapletene in zahtevajo talent in (drago) izobrazbo. Položaji, ki predvidevajo visoko sposobnost so funkcionalno najbolj pomembni. V splošnem sta Davis in Moore zaključila, da je vsaka družba lahko egalitarna, ampak, povračilo je lahko enako do meje, kjer ljudje dovolijo komurkoli delati katerokoli službo. Enakost zahteva tudi to, da je nekdo, ki slabo opravlja svojo službo, enakovredno nagrajen kot tisti, ki svoje delo opravlja dobro. Zdrorazumsko vidimo, da nudi takšen sistem malo spodbude za tiste, ki se trudijo in tako zmanjšajo produktivno učinkovitost družbe.

Meritokracija - Meritocracy

Davis-Moorova teza namiguje na to, da je produktivna družba 'meritokracija', sistem družbene slojevitosti, ki temelji na osebni odliki. Takšne družbe ponujajo nagrade za razvoj talentov in spodbujajo trud in dosežke vsakogar. Podpirajo enakost priložnosti za vse in hkrati pooblašajo neenakosti nagrad. Z drugimi besedami, čisti razredni sistem bi bil meritokracija, ki nagrajuje vsakogar, ki ima sposobnosti in je uspešen. Takšna družba bi tudi imela zelo razširjeno družbeno mobilnost.

Kastne družbe govorijo jezik 'merit' (iz latinske besede, ki pomeni 'vredno hvale') v smislu vztrajnosti in manj spretnega dela (low-skill labour), kot je na primer kmetovanje. Kastni sistemi, na kratko povedano, ponujajo čast in spoštovanje tistim, ki 'na svojem mestu' ostajajo učinkoviti.

Čeprav kastni sistemi zanemarjajo človeški potencial, so dokaj urejeni in pravilni. Prav tu leži bistvo pomembnega vprašanja: zakaj moderne industrijske družbe vztrajajo pri tem, da postajajo čiste meriokratske z ohranjanjem mnogih vrednot, značilnih za kaste. Preprosto zato, ker meritokracija razjeda družbeno strukturo, kot npr. sorodstvo. Nihče, npr., ne vrednoti družinskih članov izključno na osnovi učinka. Zato razredni sistemi v industrijskih družbah ohranjajo nekatere kastne elemente z namenom, da predstavijo red in družbeno kohezijo.

Kritični komentar

Tako kot je večina funkcionalnih argumentov, je tudi Davis-Moorova teza konzervativna. Med tem ko Davis in Moore poudarjata, da nekatere oblike slojevitosti obstajajo povsod, pa ne moreta razložiti zakaj so ti sistemi tako zelo drugačni – od ostrih in strogih, do bolj fleksibilnih. Ne Davis in ne Moore ne navedeta točno, kakšna nagrada bi morala biti podeljena poklicni poziciji. Poudarjata, da položaji v družbi prinašajo kritične in zadostne nagrade oz. plačila, ki poudarijo talent od manj pomembnega dela. Ali sploh lahko izmerimo funkcionalno pomembnost? Kirurgi lahko ponujajo

vredno storitev v reševanju človeških življenj, vendar je sorodni poklic medicinskih sester plačan veliko manj. Veliko popularnih nogometašev, popularnih pevcev in zvezd lahko v nekaj večerih zasluži več kot učitelji razrednega pouka v svojem celem življenju – čeprav so slednji odgovorni za vzgojo naslednje generacije!

Razen tega, Davis-Moorova teza poudarja tudi vlogo družbene slojevitosti v razvijanju individualnega talenta, nadarjenosti. Naša družba nagraduje posameznikove dosežke, vendar tudi dovoljuje družinam, da prenašajo bogastvo in moč na naslednje generacije – kot po kastnem sistemu.

Za ženske, etniške skupine, nepokretne in druge z omejenimi priložnostimi, slojevitost še zmeraj gradi oviro do posameznikove dovršenosti. Funkcija družbene slojevitosti je – največje možni razvoj nekaterih človeških sposobnostih in hkratno oviranje drugih pri doseganju svojih potencialov. Z nasprotovanjem, da družbena slojevitost pripomore celotni družbi, Davis-Moorova teza ignorira to, kako neenakost predstavlja konflikt in včasih celo sproži revolucijo. To vodi do paradigme družbenega konflikta, ki ponuja zelo drugačno razlago za vztrajnost družbene hierarhije.

Marksistične in neo-Marksistične ideje o slojevitosti in konfliktu

Konfliktna analiza trdi, da raje kot koristi celotni družbi, družbena slojevitost ponuja temeljne prednosti za nekatere ljudi ob hkratnih stroških drugih. Ta teoretična perspektiva/vidik močno temelji na idejah Karla Marxa.

V originalnem manifestu o komunistični partiji (1848), je Marx razločil dva temeljna družbenega razreda, ki odgovarjata dvem temeljnim odnosom v smislu produkcije: ali imajo posamezniki produktivno lastnino (productive property) ali pa delo za ostale. V srednjeveški Evropi, sta si plemstvo in cerkev lastila produktivno/pridelovalno zemljo; kmetje pa težko delo. Podobno, v industrijskih razrednih sistemih, so si kapitalisti (ali buržoazija) lastili in upravljali s tovarnami, ki so predstavljale delo za delavski stan (proletariat).

Marx je zabeležil veliko razliko med bogatimi, družbeno močnimi ljudmi in industrijskim-kapitalističnim produktivnim sistemom, v katerem je razredni konflikt neizogiben. Verjel je, da bo sčasoma zatrtost in revščina vodila do organiziranosti delovne večine in padca kapitalizma. Nižji razredi bi postali revnejši (? Would become more pauperised) in bolj ozaveščeni o svojem razrednem položaju. To bi vodilo do razredne zavesti in njihovega resničnega izkoriščanja gospodarstva.

Marxova analiza je bila osnovana na njegovih opazovanjih kapitalizma v 19. stoletju, ko so v gospodarstvu dominirali industrialci. V Severni Ameriki so npr. Andrew Carnegie, J. P. Morgan in John Jacob Astor (eden izmed redkih izjemno bogatih potnikov na Titaniku) živeli v izjemnih hišah, napolnjenih z umetniškimi izdelki in nameščeni s služničadjo.

Po Marxu, kapitalistična elita ne prikazuje svoje moči samo skozi gospodarsko delovanje. Meni, da so preko družine možnosti in bogastvo prenašajo iz generacij v generacijo, kar tudi definira zakoniti

sistem z zakonom o dediščini. Podobno tudi ekskluzivne šole med seboj povezujejo otroke elite skupaj in spodbujajo družbene vezi, ki jim bodo v prihodnosti služile. Iz Marxovega pogleda, kapitalistična družba reproducira razredno strukturo v vsaki novi generaciji.

Kritični komentar

Pri raziskovanju kako kapitalistični gospodarski sistem proizvaja konflikt med razredi, ima Marxova analiza družbene slojevitosti izjemen vpliv na sociološko razmišljanje preteklih desetletij. Ker je revolucionarna – kliče po padcu kapitalističnega sistema – je Marksizem tudi izjemno kontroverzen.

Ena izmed močnih kritik je ta, da Marx zavrača eno izmed temeljnih načel Davis-Moorove teze: da motiviranje ljudi po izvajanju različnih družbenih vlog, zahteva nekaj neenakih nagrad/plačil. Marx je ločil nagrado/plačilo od storitve enakopravnega sistema, ki temelji na principu ('from each according to ability; to each according to need') 'od vsakega, ki se nanaša na zmožnosti, do vsakega, ki se nanaša na potrebo'. Kritiki se ne strinjajo, da ločevanje nagrad oz. plačil od storitev/izvršitev je prav tako razpoka, ki povzroča nizko produktivnost značilno za nekdanjo Sovjetsko zvezo in druga socialistična gospodarstva po svetu.

Zagovorniki Marxa to obtožbo zavračajo s poudarjanjem precejšnjimi dokazi, ki podpirajo splošen Marxov pogled na človeštvo, katero je samo po sebi družbeno/socialno, raje kot nepopustljivo sebično. Trdijo, da bi sami morali določati te posameznikove nagrade/plačila (manj samih denarnih nadomestil), saj je to edina pot za motivacijo ljudi in izvrševanje njihovih družbenih vlog.

Povzetek: Dve razlagi družbene slojevitosti

Funkcionalna paradigma/vzorec

-Družbena slojevitost ohranja družbo v delovanju. Povezovanje večjih nagrad/plačil z višjimi položaji koristi celotni družbi.

-Družbena slojevitost spodbuja ujemanje talenta in zmožnosti za primerni položaj.

Družbena slojevitost je hkrati uporabna in hkrati neizogibna (inevitable).

- Družbena slojevitost je rezultat družbenega konflikta. Razlike v družbenih sredstvih služijo interesu prvega in hkrati škodijo interesom drugega.

- Družbena slojevitost zagotavlja, da mnogo talenta/nadarjenosti in zmogljivosti sploh ne

Konfliktna paradigma

bo uporabljenega. Družbena slojevitost je uporabna samo za nekatere ljudi; ni neizogibna.

-Vrednote in prepričanja, ki upravičujejo družbeno neenakost, so široko razporejena skozi celotno družbo.

-Ker so sistemi družbene slojevitosti koristni za družbo kot celoto in podprti s kulturnimi vrednotami in prepričanji, so skozi čas navadno stalni.

-Vrednote in prepričanja težijo k temu, da so ideološka; odsevajo interese močnejših članov družbe.

-Ker sistemi družbene slojevitosti odsevajo interese le delnega dela družbe, zelo težko ostajajo stalni skozi čas.

Čeprav nekateri dvomijo, da kapitalistična družba za vedno ohranja revščino in privilegiranost, kot trdi Marx, so se revolucionarni razvoji, ki jih je označeval kot neizogibne, razvili v materialistične. Naslednje poglavje bo razložilo zakaj se socialistične revolucije, katere je Marx napovedal, niso zgodile – vsaj ne naprednim kapitalističnim družbam.

Zakaj ne Marksistična revolucija?

Kljub Marxovemu predvidevanju, kapitalizem še zmeraj uspeva. Zakaj se delavci v Veliki Britaniji in v drugih industrijskih družbah ne odrečejo kapitalizmu? Ralf Dahrendorf (1959) je kot odgovor navedel štiri razloge:

1- Razdrobljenost kapitalističnega razreda.

120 let od Marxove smrti, pričajo o razdrobljenosti kapitalističnega razreda v Evropi. Pred enim stoletjem, so si družine (single families) lastile velika podjetja; danes številni delničarji zapolnjujejo ta prostor. Razpršitev lastništva je spodbudilo nujnost po vodilnem razredu, ki je lahko – ali pa tudi ne, vodilni delničar.

2- Delo belih ovratnikov in rast življenjskega standarda.

Revolucija belih ovratnikov je preobrazila Marksov industrijski proletariat. Večina delavcev je v takratnem času delala na kmetijah ali v tovarnah. Imeli so modri ovratnik ali 'ročne' zaposlitve – manj cenjene službe, ki so vključevale predvsem delo z rokami. Nasprotno – danes je večina delavcev vključena v zaposlitve belih ovratnikov (white-collar occupations), prestižnejše zaposlitve, ki vključujejo predvsem miselne aktivnosti. Te zaposlitve omogočajo položaje v prodaji, menedžment in drugo storitveno delo, včasih v velikih birokratskih organizacijah.

Medtem, ko veliko današnjih 'delavcev belih ovratnikov' dela v monotonih, ponavljajočih se nalogah - kot industrijski delavci, poznani Marxu - dokazi kažejo, da o sebi ne razmišljajo v tej smeri. Pravzaprav danes večina delavcev z belimi ovratniki jemlje svoje delo kot višje delo od dela modrih ovratnikov njihovih staršev in starih staršev. Eden izmed ključnih razlogov za ta pojav je ta, da je delavski celotni življenjski standard v Evropi štirikrat večji od tistega v 20. Stoletju, pa čeprav se delavski teden krajša. Kot rezultat povečevanja sprememb družbene mobilnosti, družba izgleda manj strogo razdeljena med revnimi in bogatejšimi, kot pa se je zdela ljudem v Marxovem času.

3- Bolj razširjena delavska organizacija.

Zaposleni imajo organizacijske moči, ki so jih razvili pred enim stoletjem. Delavci se imajo pravico organizirati v delavske zveze (sindikate), ki lahko dajejo vodstvene ukaze in se zberejo v protestih. Čeprav je članstvo v sindikatih leta 1980 resno padati, lahko raziskave potrdijo, da dobro izoblikovana društva še zmeraj višajo gospodarski položaj (economic standing) delavcev, ki jih predstavljajo. Današnja pogajanja o delu in vodenju (labour and management) so neprimerno bolj institucionalirana in mirna, kot pa v sredini 20.stoletja.

4- Bolj razširjena zakonita zaščita.

Od Marxove smrti dalje, je vlada razširila zakone za zaščito delavskih pravic in jim omogočila boljši dostop do sodišča za odpravo krivic. Vladni programi, kot je nacionalno zavarovanje, invalidsko varstvo in socialno varstvo, omogočajo delavcem bistveno večje finančne vire kot pa kapitalisti v 19.stoletju.

Če povzamemo – ti štirje elementi pomenijo, da se je kljub trdovratnosti slojevitosti, veliko družb izognilo ostrim robom kapitalizma. Posledično je današnji družbeni konflikt manj grob kot pred enim stoletjem.

V marxovem času se je začelo obdobje masovnega tiskanja, vendar bi takrat težko predivdel takšen vzpon v vseh medijskih oblikah. Kot bomo videli v 21.poglavju, vedno bolj vpletamo naša življenja v 'posredovalno/medijsko družbo' (mediated society) kjer imajo mediji velik vpliv na vse kar storimo. Seveda se tu pojavi veliko kritik, vendar rast pop glasbe, masovnega filma, televizije, gameboyev, računalniških igrice pomeni, da smo začeli 'sami sebe zabavati do smrti'. Začeli smo biti prenasičeni z mediji in njihovim razvedrilom, tako da je veliko ljudi zgubilo kritično mejo za razmišljanje o razrednem položaju narave.

Kontrapunkt/idejno nasprotje

Veliko sociologov je nadaljevalo z iskanjem koristi v Marxovi analizi, največkrat v spremenjeni obliki. Z zagovarjanjem Marxove kapitalistične analize, odgovarjajo s petimi ključnimi točkami:

1- Bogastvo ostaja visoko koncentrirano.

Kot je že Marx trdil, bogastvo ostaja v rokah nekaterih. V Evropi si približno polovico privatno nadzaroanih korporacijskih/skupnih zalog lasti le 1% posameznikov, ki vztrajajo kot kapitalistični razred.

2- Pozicije belih ovratnikov delavcem ne ponujajo veliko.

Kot Marxovi zagovorniki trdijo, je revolucija belih ovratnikov le malo osvobodila v smislu večjega prihodka ali boljših delovnih razmer, v primerjavi s tovarniškimi deli pred enim stoletjem. Ravno nasprotno, veliko dela belih ovratnikov ostaja monotonega in rutinskega, še posebej pisarniška dela nižjega ranga, največkrat v rokah žensk.

3- Proces zahteva borbo.

Delavske zveze so res lahko pridobile interese delavcev v 20.stoletju, vendar redna pogajanja med delavci in vodstvom le težko pomenijo konec družbenega konflikta. Pravzaprav se veliko privolitve vodstva (kot zmage delavcev), nanaša na razredni konflikt, ki ga je opisal Marx. Delavci se še zmeraj borijo, da bi dosegli privolitve/koncesije kapitalistov in tudi obdržali že dosežene napredke. Primer: polovica vseh delavcev v ZDA in veliko tudi iz Evrope, nima pokojnine podjetja.

4- Zakoni so še zmeraj v prid bogatejšim.

Po obdobju v 20.stoletju, so delavci dosegli nekaj zakonov, ki jih ščitijo, vendar zakonik še zmeraj zagovarja celotno razdelitev bogastva v Evropi. Prav tako pomembno je, da povprečni ljudje ne morejo uporabiti zakonitega sistema za enake koristi kot lahko to storijo bogatejši.

5- Univerzalen sistem kapitalizma.

Veliko proizvodnje dobrin v 21.stoletju se je spustilo iz držav z visokim dobičkom v države z nizkimi prihodki. Kot bomo videli v naslednjem poglavju, so v državah z nizkim dobičkom delavci zelo nizko plačani za svoje delo. Če smo pozorni na globalne/celotne dimenzije, lahko rečemo, da Marxov model za nekatere družbe še zmeraj velja.

Max Weber: razred, status/položaj in moč

Max Weber se je strinjal s Karl Marxom, da družbena slojevitost spodbuja k družbenemu konfliktu, vendar v nekaterih pomembnih pogledih tudi nasprotoval. Marxov model dveh družbenih razredov, se mu je zdel preveč preprost. Družbeno slojevitost je videl kot bolj zapleteno medsebojno delovanje treh različnih dimenzij. Prva je – gospodarska neenakost (zelo znana tudi Marxu), ki jo je Weber označeval kot razredno pozicijo. Webrova uporaba izraza 'razred' se ne nanaša na stroge kategorije, ampak na nepretrgane zveze/kontinimume, po katerih je lahko vsak razvrščen od najvišjega do najnižjega. Naslednji kontinimum – status, meri družbeni ugled. Weber je kot tretjo dimenzijo družbene hierarhije označil – moč.

The socio-economic status hierarchy

Marx je verjel, da družbeni ugled in moč izhajata iz gospodarskega položaja, zato ni videl nobenega razloga, da bi ju obravnaval kot posebne dimenzije družbene neenakosti. Weber je opazil, da ima slojevitost v industrijskih družbah značilno nizko statusno složnost. Posameznik

lahko ima lahko visok položaj v eni dimenziji neenakosti, vendar nizek položaj v drugi. Primer: birokratski uradniki lahko imajo precejšnjo moč, vendar imajo le malo denarnega bogastva ali družbenega ugleda.

Med tem ko je Marx videl neenaokst v smislu dveh jasno določenih razredih, je Weber videl nekaj komaj opaznega v slojevitosti industrijskih družb. Weberjev prispevek na tem področju torej leži v identificiranju večdimenzionalnosti narave/lastnosti družbenih položajev. Sociologi pogosto uporabljajo izraz 'socialno-ekonomski status' (SES-socio-economic status), s čimer se nanašajo na sestavljene položaje, ki temeljijo na različnih dimenzijah družbene neenakosti.

Populacija, ki se močno razlikuje med razredom, statusom in močjo – med Webrovimi tremi dimenzijami neenakosti – ustvarja neskončno razporeditev družbenih kategorij, katere vse sledijo svojim lastnim interesom. Tako je, nasprotno kot Marx, ki se je osredotočil na konflikt med dvema poglavitvenima razredoma, Weber menil, da je družbeni konflikt izjemno raznolik in zapleten.

Neenakost v zgodovini

Weber je s ključnimi zgodovinskimi opazovanji ugotovil, da njegove tri dimezije temeljijo na različnih točkah v evoluciji človeške družbe. Agrarne družbe poudarjajo status in družbeni ugled (prestige) v tipični vlogi spoštovanja in simbolične čistosti. Člani teh družb pridobivajo takšen status/položaj s prilagajanjem na kulturne norme, ki odgovarjajo njihovem položaju.

Industrializacija in razvoj kapitalizma uspozstavlja razlike glede na rojstvo, ampak Weber poudarja, da je glavna razlika v industrijsko-kapitalističnih družbah v ekonomski dimenziji razreda (glede na to, koliko denarja imaš). Skozi čas so industrijske družbe izkusile rast birokracije. Ta širitev vlade in drugih tipov formalne organizacije je v ospredje prinesla slojevitost sistema. Center organizacije socialističnih družb je tudi (družbena) moč, kot lahko vidimo v trudu vlade, ki nadzira različna področja našega življenja. Elita teh družb so večinoma visoki uradniki, prej kot bogati.

Za zgodovinska analiza prikaže razkol med Webrom in Marxom. Marx je verjel, da je lahko družbena slojevitost končana s koncem privatnega lastništva produkcijskih sredstev. Weber je dvomil, da bi z ovržbo kapitalizma lahko odstranili družbeno slojevitost v družbah. Če bi kapitalizem lahko ovrgli, obstaja možnost, da bi zmanjšali ekonomske razlike in tako bi se moč, ki temelji na položaju uradnika v organizaciji samo še povečala. Weber je pravzaprav trdil, da bi industrijska revolucija lahko povečala družbeno neenakost z večanjem moči vlade in zbiranjem moči v rokah politične elite. Nedavni upori proti birokraciji v V Evropi, bivši Sovjetski zvezi, podpirajo to Webrovo trditev.

Kritični pogled

Webrova večdimenzionalna analiza družbene stratifikacije ohranja močan vpliv predvsem med evropskimi sociologi. Nekateri analitiki (predvsem tisti, na katere so vplivale Marxove ideje) pravi, da medtem, ko so se meje med družbenimi razredi zabrisale, vzorci družbene neenakosti v industrijskem svetu ostajajo. Kot lahko vidimo v 10.poglavju, je v svetu malo bogatih in veliko revnih.

Globalni pogled na neenakost in tehnologijo

Spoznanja v prejšnjem poglavju, lahko prepletemo, če upoštevamo razmerje med tehnologijo in njenim načinom družbene slojevitosti. Gerhard oz. model družbene-kulturne evolucije Gerharda n Jeana Lenskija postavi družbeno slojevitost v zgodovinsko perspektivo in nam tudi pomaga razumeti različne neenakosti v svetu danes.

Lovske in nabiralniške družbe

Preproste družbe so bile omejene na zbiranje sredstev z dneva na dan. Nekateri so bili uspešnejši lovci in nabiralci kot drugi, vendar je bilo preživetje družbe bilo odvisno do delitve vsega, kar so imeli. Z malo ali nič presežka nihče ni mogel biti veliko slabši ali boljši od drugega. Družbena slojevitost je tako obstajala le glede na starost in spol.

Poljedeljske, pastoralne in agrarne družbe

Tehnološki napredek je omogočil presežek proizvodnje in hkrati povečeval družbeno neenakost. V poljedeljskih in pastoralnih družbah je majhna elita kontrolirala večino presežka. Možnost velikega pridelka je omogočila še večje bogastvo/obilje, ampak je pomenila različne kategorije ljudi (začela se je povečevati neenakost). Družbeni razkol med elito, ki je tudi podedovala premoženje in položaj, ter med navadnimi delavci in podložniki, je bila največja v zgodovini človeštva. V večini primerov so gospodarji zemlje skoraj božjo moč nad množicami.

Industrijske družbe

Industrializacija je preobrnila preteklo težnjo in nekoliko znižala družbeno neenakost, zaradi potrebe, da ima posameznik lahko več možnosti za izoblikovanje svojega talenta ter zaradi upadanja pomena tradicionalnosti. Z industrijsko tehnologijo se je zvišal tudi življenjski standard včasih zelo revne večine. Specializacija dela je tudi zahtevala širitev izobraževanja in je zmanjšala nepismenost. Pismeno prebivalstvo je tako tudi postalo glasnejše v političnem odločanju in tako se je zmanjšala neenakost. Tehnološki napredek je preobrazil veliko delavcev modrih ovratnikov v delavce belih ovratnikov. Vse to je pomagalo razložiti, zakaj je Marxsistična revolucija zgodila ravno v agrarnih družbah: Rusija (1917), Kuba (1959), Nikaragva (1979). Tukaj je bila družbena neenakost najmočnejša, bolj kot v industrijskih družbah.

Na začetku se je bogastvo zaradi industrializacije zbiralo v rokah redkih, to je pojav, ki je Marxa izjemno motil (Sčasoma se je ta delež bogastva porazdelil). Industrializacija je tudi zmanjšala

prevlado moških nad ženskami. To je vzorec, ki je bil najmočnejši v agrarnih družbah in je bil posledica tega, da je industrijsko gospodarstvo imelo potrebo po razvoju posameznikovega talenta in je verjela v osnovno enakost ljudi.

Kuznetsova krivulja (str. 209 – slika)

Simon Kuznets je krivuljo oblikoval prav na prejšnjih trditvah. Sedanji vzorci družbene neenakosti po svetu se tudi ujemajo s to krivuljo. Industrijske družbe imajo manj neenakosti v dohodku in to je pomembna značilnost družbene neenakosti. Še posebno razvite ind.družbe kot so v EU, Avstraliji in ZDA imajo manj neenakosti kot manj industrializirane družbe v Latinski Ameriki, Aziji in Afriki.

Pomembne so tudi politične in ekonomske značilnosti. Ljudska republika Kitajska, Ruska federacija in države vzhodne Evrope imajo relativno malo dohodkovne neenakosti, ne smemo pa pozabiti, da imajo egalitarne družbe, kot ta na Kitajskem, zelo nizek dohodek glede na svetovne standarde. Nasprotno ima kitajska družba v političnih dimenzijah veliko neenakosti (ekonomsko enaki in politično neenaki). Čeprav je ta krivulja lahko veljavna, njena analiza ne nujno pomeni, da bo vedno manj slojevitosti. Čeprav so člani naše družbe, prevzamejo princip enkaihi možnosti za vse, ta cilj en more vedno prevzeti realnosti.

Kako se lahko družbena slojevitost spremeni v prihodnosti?

"Bilo je leto 2008 in vsi so si bili enaki. Niso bilo enaki le pred Bogom in zakonom. Bili so si enaki še v mnogih drugih smereh. Nihče ni bil od nikogar pametnejši. Nihče ni boljše izgledal, od drugega. Nihče ni bil hitrejši ali močnejši od kogarkoli. Vsa ta enakost je bila zaradi 221., 212. in 213. dopolnila ustave in nenehne opreznosti zastopnikov splošno ogroženih ..."

S temi besedami je pisatelj Kurt Vonnegut Jr. Začel zgodbo o Harrisonu Bergeronu, ki govori o prihodnosti ZDA v kateri neenakosti ne bo več. O tem je bilo še veliko utopičnih romanov, kot so npr. Živalska farma in 1949 Georgea Orwella in drugi. Med tem ko večina ljudi sprejema neenakost kot vsakdanji pojav, pa Vonnegut in Orwell opozarjata, da gre v praksi lahko za zelo nevaren koncept. Vonnegutova zgodba opisuje nočno moro družbene tehnike, v kateri je vsak posameznikov talent, po katerem se posameznik razlikuje od drugega, sistematično nevtraliziran preko vladnih agentov.

Da bi nevtralizirali razlike, ki delajo nekatere ljudi 'boljše' od drugih, država predlaga, da bi fizično privlačnejši ljudje nosili maske, katere bi jim povrnile povprečni videz. Inteligentni ljudje bi nosili slušalke, ki bi jim povzročale nadležne zvoke, noge atletov in plesalcev pa bi bile obtežene z utežbi in zato bi bile manj spretni in takšni kot pri povprečnih ljudeh. Če povzamemo – čeprav si lahko predstavljamo, da bi družbena enakost osvobodila ljudi in jim ponudila najboljše možnosti za razvoj njihovih talentov, Vonnegut zgodbo zaključuje z mislijo, da bi egalitarna družba lahko uspela le, če bi vsakogar zmanjšala na najmanjši skupni imenovalc.

Davis-Moorova teza, ki se nanaša na družbeno slojevitost, razlaga ta vzorec kot dokaz, da je neenakost pomemben element v družbeni organizaciji. Razredne razlike tako odsevajo

spremembe v človeških sposobnostih in pomembnost poklicnih vlog. S tega vidika je enakost grožnja družbi, sestavljeni iz raznolikih ljudi.

Konfliktna Marxova teorija razlaga univerzalne družbene neenakosti v različnih smeri. Z zavračanjem dejstva, da je neenakost v vsakem smislu pomembna, Marx obsoja družbeno hierarhijo kot produkt pohlepa in izkoriščanja. Na podlagi egalitarnih vrednot, je zagovarjal družbene dogovore, ki bi vsakomur omogočale enakomerno razporeditev pomembnih sredstev. Kot trdi Marx naj enakost ne bi slabšala kvalitete življenja, temveč povečala dobro počutje ljudi.

Gaussova krivulja (str. 207) se nanaša na povezavo med inteligenco in družbenim razredom. To vprašanje, ki je tudi mešanica dejstev in vrednot, je med najbolj težavnimi v družbeni znanosti. Deloma zaradi opredeljevanja in merjenja inteligence, pa tudi zaradi ideje, da je že po naravi elita boljša od drugih v demokratični kulturi.

OBNOVA

1- Družbena slojevitost se nanaša na kategorije ljudi, ki so razporejeni v hierarhijo. Poznamo štiri temeljne sisteme: socialno-ekonomski, etnični, spolni, starostni. Slojevitost je: a – značilnost družbe in ne le nekaj kar izhaja iz individualnih razlik; b – obstojna preko mnogih generacij; c – univerzalna, vendar v svoji obliki še zmeraj spremenljiva; d – podprta s kulturnimi prepričanji.

2-